

Adam A. Ostanek

Instytut Organizacji i Zarządzania
Wojskowa Akademia Techniczna

Udział formacji zwartych Policji Państwowej w akcji represyjnej w Małopolsce Wschodniej w 1930 roku w świetle *Sprawozdania Komendanta Wojewódzkiego Policji Państwowej we Lwowie z akcji przeciwsabotażowej na terenie powiatu bóbreckiego, brzeżańskiego, podhajeckiego, rohatyńskiego i tarnopolskiego, przeprowadzonej w dniach 21–29 września 1930 roku przez oddziały policji*

Słowa kluczowe

Policja Państwowa, Małopolska Wschodnia, akcja represyjna, sprawozdanie

Streszczenie

Jednym z kluczowych zadań Policji Państwowej było dbanie o bezpieczeństwo wewnętrzne kraju i obywateli. Latem 1930 roku na terenie Małopolski Wschodniej doszło do fali działań sabotażowych, prowadzonych przez ukraińskich nacjonalistów. Niszczono mienie państwowe, podpalano majątki polskie, żydowskie oraz ukraińskie (w przypadku osób ugodowo nastawionych wobec państwa polskiego). Zaistniała sytuacja wymusiła na władzach polskich przeprowadzenie zorganizowanej akcji, mającej na celu zahamowanie sabotaży. Działania prowadzili funkcjonariusze lokalnych posterunków oraz – co miało miejsce tylko raz w dziejach II Rzeczypospolitej – zwarte formacje policji. Dotyczyło to 5 powiatów, w których doszło do największej liczby sabotaży. Prezentowane sprawozdanie autorstwa Komendanta Wojewódzkiego PP we Lwowie – insp. Czesława Grabowskiego, dotyczy działań, jakie przeprowadzono w dniach 21–29 września 1930 roku siłami 17 kompanii o łącznej liczbie 1 041 policjantów. Dzieli się na trzy części: działania przygotowawcze, przeprowadzenie akcji oraz wnioski końcowe.

W drugiej połowie 1930 roku w Małopolsce Wschodniej (częściowo także na Wołyniu) miało miejsce tzw. drugie wystąpienie Ukraińskiej Wojskowej Organizacji (UWO), wchodzącej w skład Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów (OUN). W okresie od lipca do listopada 1930 roku na terenie województw lwowskiego, tarnopolskiego, stanisławowskiego, a także wołyńskiego doszło do 25 aktów sabotażu, wymierzonych w mienie państwowe. Najwięcej z nich miało miejsce w województwie lwowskim – 13, następnie stanisławowskim – 6, tarnopolskim – 4 oraz wołyńskim – 2. Spośród tej liczby dominowały zniszczenia infrastruktury telefonicznej i telegraficznej (województwa: lwowskie – 4, stanisławowskie – 5, tarnopolskie – 4, wołyńskie – 1) oraz infrastruktury kolejowej (województwa: lwowskie 5, stanisławowskie – 1, wołyńskie – 1). Poza tym doszło do 1 napadu rabunkowego, w którym zginął funkcjonariusz policji (województwo lwowskie) oraz zniszczenia 3 obiektów użyteczności publicznej (województwo lwowskie). Na skutek dochodzeń policyjnych, udaremnione zostały co najmniej dalsze 4 akcje sabotażowe, które miały doprowadzić do zniszczenia mienia państwowego¹.

Zdecydowanie większe rozmiary przybrały działania wymierzone w mienie prywatne Polaków, Żydów oraz lojalnie nastawionych wobec władz polskich Ukraińców. W analogicznym okresie na omawianym terenie doszło łącznie do 172 podpaleń budynków gospodarczych oraz zbiorów rolnych, pozostających na polach. Z tej liczby 90 miało miejsce na terenie województwa tarnopolskiego (46%), 69 na terenie województwa lwowskiego (35%), 35 na obszarze województwa stanisławowskiego (18%) oraz 1 w województwie wołyńskim (0,5%). Trudno ocenić, ile podpaleń zostało udaremnionych przez policję, warty gminne oraz samych właścicieli, jednak zachowana dokumentacja pozwala stwierdzić, że było ich dużo².

¹ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN), sygn. 9.1250. *Komunikat nr 5 Wydziału Bezpieczeństwa MSWewn. z 10 I 1931 r. o przejawach działalności UWO za okres 1 IX–21 XII 1930 r.*; A.A. Ostanek, *Пацифікація 1930 року – дія чи протидія польської влади в контексті безпеки держави і регіону, „Історичні та культурологічні студії” 2014–2015, Вип. 6-7, с. 133-147.*

² AAN, sygn. 322.2257. *Materiały o akcji sabotażowej w Małopolsce Wschodniej przesłane przez MSZ polskim placówkom dyplomatycznym 16 I 1931 r.*

Tabela 1.

Łączna ilość aktów sabotażu w okresie VII-XI 1930 roku z uwzględnieniem podziału na miesiące oraz prawo własności zniszczonych obiektów

Województwo	Miesiące					W tym obiekty		OGÓLEM
	VII	VIII	IX	X	XI	państwowe	prywatne	
lwowskie	3	22	32	9	3	13	56	69
stanisławowskie	2	9	14	5	5	6	29	35
tarnopolskie	1	25	56	8	-	4	86	90
wołyńskie	-	1	-	2	-	2	1	3
OGÓLEM	6	56	102	22	8	25	172	197

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: AAN, sygn. 322.2257. *Materiały o akcji sabotażowej w Małopolsce Wschodniej przesłane przez MSZ polskim placówkom dyplomatycznym 16 I 1931 r.*; DALO, f. 1, op. 51, spr. 184. *Sabotaże za sierpień, wrzesień i październik 1930 r. według miejscowości*; DALO, f. 121, op. 3c, spr. 602. *Sprawozdanie z końcowej akcji likwidacyjnej ruchu sabotażowego na terenie woj. lwowskiego w listopadzie 1930 r. z 24 XII 1930 r.*, Załącznik 1; *Wykaz KW PP w Stanisławowie z 23 XII 1930 r. z akcji sabotażowych i kontrakcji władz w listopadzie 1930 r.*

Skala wystąpień zmusiła władze polskie do podjęcia odpowiednich kroków, mających przywrócić bezpieczeństwo w regionie. Początkowo, szczególnie w lipcu i sierpniu, starano się zahamować działalność sabotażową członków UW/OUN poprzez wydawanie rozporządzeń o charakterze lokalnym³.

Szybko jednak okazało się, szczególnie wobec dalszego wzrostu skali wystąpień pod koniec sierpnia oraz we wrześniu, że niezbędne jest przeprowadzenie akcji zaplanowanej na szczeblu centralnym oraz skoordynowanej w działaniach. W ostatnich dniach sierpnia oraz pierwszych dniach września w Warszawie podjęto decyzję o przeprowadzeniu szeroko zakrojonej akcji represyjnej⁴. Na całość działań składać miały się trzy zasadnicze elementy⁵:

³ Przykładowo: Державний Архів Львівської Облaсті (ДАЛО), ф. 121, оп. 3с, спр. 600. *Zarządzenie komendanta wojewódzkiego PP we Lwowie w sprawie nocnych patroli na liniach telegraficznych z 17 VIII 1930 r.*; ДАЛО, ф. 121, оп. 3с, спр. 607. *Zarządzenia wojewody tarnopolskiego w związku z działalnością sabotażową UW/O z 16 VIII 1930 r.*; *Zarządzenie prewencyjno-represyjne wojewody stanisławowskiego w związku z działalnością sabotażową UW/O z 20 VIII 1930 r.*

⁴ ДАЛО, ф. 1, оп. 51, спр. 192. *Zarządzenia MSWewn. w sprawie skoordynowania i scentralizowania przeciwsabotażowej akcji władz bezpieczeństwa z 4 IX 1930 r.*

⁵ А.А. Останек, *Пацифікація 1930 року...*, s. 140.

1. zarządzenia prewencyjno-represyjne,
2. akcja policyjna,
3. kwaterek wojska.

Zarówno podczas działań policji, jak i wojska, akcentowano konieczność ukarania nie tylko bezpośrednich sprawców sabotaży, ale także winnych moralnych (osoby oraz organizacje), których działalność przyczyniła się do zainicjowania działań terrorystycznych. Stopień represji największy miał być właśnie w stosunku do sprawców działalności antypaństwowej, ich zwierzchników oraz instytucji i osób, tak wspierających sabotażystów jak również zacierających ślady przestępstw czy też utrudniających działania organów policji. Zakres działań policji oraz wojska regulowały obowiązujące przepisy⁶.

Zgodnie z opracowanym planem, 20 września 1930 roku 1 041 funkcjonariuszy policji zgrupowanych w 17 kompanii policyjnych przy wsparciu lokalnych funkcjonariuszy przystąpiło do przeprowadzenia masowych rewizji zarówno w domach prywatnych jak i obiektach należących do instytucji kulturalnych, gospodarczych i społecznych, należących do Ukraińców⁷. Działaniami objęto tereny województw lwowskiego (powiaty Bóbrka, Drohobycz, Gródek Jagielloński, Jaworów, Lwów, Przemyśl, Rudki, Sokal, Żółkiew), tarnopolskiego (powiaty Brzeżany, Tarnopol, Podhajce, Zbaraż) oraz stanisławowskiego (powiaty Rohatyn i Horodenka). Ostatnie zorganizowane działania policji prowadzone były 11 października 1930 roku⁸.

Działania wojska polegały na kwaterunku we wskazanych przez władze wsiach. W myśl obowiązujących przepisów, mieszkańcy poszczególnych miejscowości zobowiązani byli do bezpłatnego oddania części mieszkań dla wojska oraz sprzedaży niezbędnych artykułów spożywczych po cenach niższych,

⁶ Dz. U. 1925, nr 97, poz. 681. *Ustawa z 15 VII 1925 r. o zakwaterowaniu wojska w czasie pokoju*; Dz. U. 1928, nr 28, poz. 257. *Rozporządzenie prezydenta RP z 6 III 1928 r. o Policji Państwowej*.

⁷ A.A. Ostanek, *Пацифікація 1930 року...*, s. 142.

⁸ AAN, sygn. 9.1250. *Komunikat nr 5 Wydziału Bezpieczeństwa MSWewn. z 10 I 1931 r. o przejawach działalności UWOW za okres 1 IX–21 XII 1930 r.*

niż rynkowe. Działania wojska rozpoczęły się 25 września 1930 roku, zakończyły natomiast 17 października 1930 roku⁹. Objęły one następujące powiaty – z województwa lwowskiego: Bóbrka, Gródek Jagielloński, Jaworów, Lwów powiat, Przemyśl, Rudki, Sokal i Żółkiew, z województwa tarnopolskiego: Brzeżany, Buczacz, Tarnopol, Trembowla, Podhajce, Zbaraż i Zborów, natomiast z województwa stanisławowskiego: Rohatyn¹⁰.

Słuszność zarządzanej akcji policyjnej i wojskowej, potwierdzają przede wszystkim zatrważające niekiedy efekty rewizji. W toku całości działań policji w okresie lipiec – listopad 1930 roku oraz wojska w okresie wrzesień – październik 1930 roku, zarekwirowano 1 287 karabinów, 292 strzelby, 566 rewolwerów, 298 bagnętów, 46 sztyletów, 47 szabli, 27 kastetów, 99,80 kg materiałów wybuchowych i prochu strzelniczego, 31 granatów, 2 857 naboji karabinowych, rewolwerowych i myśliwskich, 1374 m lontu oraz 56 nożyc do cięcia drutu. Z tego, w czasie trwania samej tylko akcji represyjnej odnaleziono m.in. 1 100 karabinów, 233 strzelby, 372 rewolwery, 293 bagnety, 30 sztyletów, 38 szabel, 12 bokserów¹¹.

Ilość samej tylko skonfiskowanej w trakcie działań represyjnych broni palnej w liczbie 1 705 sztuk, wobec łącznej ilości przeprowadzonych 5 195 rewizji pozwala stwierdzić, że statystycznie niemal w co trzecim przeszukiwanym budynku znajdowała się 1 sztuka broni. Uwzględniając z kolei liczbę 325 miejscowości, w jakich policja przeprowadziła swoje czynności, liczba wspomnianych 1 705 sztuk zarekwirowanej broni strzeleckiej oznacza, że w każdej wsi, było średnio nieco powyżej 5 sztuk broni.

⁹ А.А. Останек, *Пацифікація 1930 року...*, s. 143-144.

¹⁰ ДАЛО, ф. 121, оп. 3с, спр. 602. *Wykaz miejscowości w woj. lwowskim objętych akcją pacyfikacyjną przez oddziały wojskowe za okres 1 VII–30 XI 1930 r.*; ДАЛО, ф. 121, оп. 3с, спр. 607. *Sprawozdanie z akcji sabotażowej i kontrakcji władz na terenie woj. tarnopolskiego w okresie 1 VII–30 IX 1930 r. z 19 X 1930 r.*; Державний Архів Івано-Франківської Облaсті (ДАІФО), ф. 68, оп. 2, спр. 155. *Wykaz miejscowości woj. stanisławowskiego objętych akcją pacyfikacyjną w czasie od 26 IX do 15 X 1930 r. przez oddziały wojskowe.*

¹¹ ДАЛО, ф. 121, оп. 3с, спр. 602. *Sprawozdanie z 3 I 1931 r. odnośnie do broni, amunicji i materiałów wybuchowych zakwestionowanych w okresie pacyfikacji na terenie 3 województw Małopolski Wschodniej.*

W okresie lipiec – listopad 1930 roku aresztowano łącznie 1 739 osób, z czego przeciwko 1 143 przygotowano akty oskarżenia. W samym tylko województwie lwowskim aresztowano 405 osób, w tarnopolskim – 593, natomiast w stanisławowskim – 741. W interesującym nas wrześniu 1930 roku aresztowano łącznie 701 osób z czego na obszarze województwa lwowskiego – 234, tarnopolskiego – 283, a stanisławowskiego – 184. Ze względu na fakt, iż są to każdorazowo największe liczby aresztowanych w stosunku do pozostałych miesięcy, można przypuszczać, że większość zatrzymań miała miejsce podczas trwania akcji represyjnej¹².

Ze względu na fakt współdziałania młodzieży szkolnej w części działań sabotażowych, władze na przełomie września i października 1930 roku zamknęły 4 szkoły z ukraińskim językiem wykładowym (w Tarnopolu, Rohatynie, Stanisławowie i Drohobyczu). Z dniem 26 września 1930 roku całkowicie zlikwidowano także organizację „Płast” na terenie wszystkich trzech województw południowo-wschodniej Polski¹³.

Zarówno w trakcie trwania akcji policyjno-wojskowej, jak i po niej, poszczególni wojewodowie wydawali także polecenia likwidacji terenowych przedstawicielstw tych organizacji, względem których w toku przeprowadzonych rewizji, wykazano posiadanie nawet nieznacznej ilości i wagi materiałów antypaństwowych, jak zakazane gazety czy książki. Na terenie całej Małopolski Wschodniej w październiku i pierwszych dniach listopada rozwiązano łącznie 29 stowarzyszeń „Łuh”, 21 stowarzyszeń „Sokił”, 24 stowarzyszenia „Proświta”, 1 kooperatywę i 2 inne stowarzyszenia. Warto dodać, że ludność ukraińska, najczęściej w obawie przed rewizjami i ewentualnymi represjami w przypadku ujawnienia materiałów niedozwolonych, rozwiązała samorzutnie dodatkowo 17 „Łuhów”, 19 „Sokiłów”, 25 „Proświt”, 7 kooperatyw i 2 inne stowarzyszenia. Likwidacje powyższe dotyczą głównie miejscowości z powiatów, w których miały miejsce największe ilości sabotaży¹⁴.

¹² AAN, sygn. 9.1250. *Komunikat nr 5 Wydziału Bezpieczeństwa MSWewn. z 10 I 1931 r. o przejawach działalności UWÓ za okres 1 IX–21 XII 1930 r.*

¹³ A.A. Ostanek, *Пацифікація 1930 року...*, s. 145.

¹⁴ AAN, sygn. 9.1250. *Komunikat nr 5 Wydziału Bezpieczeństwa MSWewn. z 10 I 1931 r.*

kie miały miejsce na obszarach tych powiatów. W pozostałych powiatach działania represyjne prowadzili miejscowi funkcjonariusze.

Zachowane sprawozdanie Komendanta Wojewódzkiego PP we Lwowie – insp. Czesława Grabowskiego, który bezpośrednio nadzorował policyjną część akcji represyjnej, stanowi dokument unikatowy i nieznanymi szerszemu gronu badaczy. Przede wszystkim pozwala zrozumieć, że działania policji miały charakter przynajmniej częściowo improwizowany. Nie zmienia to jednak faktu, że funkcjonariusze działali dość skutecznie, co potwierdzają cytowane już statystyki dotyczące odnalezionej i skonfiskowanej broni oraz innych materiałów niedozwolonych. Sam dowódca akcji także wskazuje na to, że działania policjantów przyniosły oczekiwane wnioski. Bardzo cenne wydają się także wnioski końcowe insp. Grabowskiego, bowiem stanowią one swego rodzaju wskazówki,

Całość dokumentu można podzielić na trzy części. W pierwszej znajdują się informacje dotyczące przygotowań do akcji oraz spraw technicznych, związanych z jej przeprowadzeniem. Część druga, stanowi zestawienie efektów materialnych oraz moralnych akcji w poszczególnych powiatach. Ostatnia część to wnioski związane ze spostrzeżeniami dowódcy, którym był insp. Grabowski.

Prezentowane sprawozdanie przechowywane jest w aktach Państwowego Archiwum Obwodowego we Lwowie w zespole Komendy Wojewódzkiej Policji Państwowej we Lwowie. Poprawki stylistyczne ograniczono do minimum. Wszelkie ingerencje w treść dokumentu umieszczono w nawiasach kwadratowych. W uzasadnionych przypadkach rozwijano poszczególne fragmenty w przypisach. Wykryte błędy w nazewnictwie miejscowości sprostowano w przypisach w oparciu o skorowidze miejscowości dla poszczególnych województw¹⁵.

Adam A. Ostanek

¹⁵ *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, t. XIII. Województwo lwowskie*, Warszawa 1924; *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, t. XIV. Województwo stanisławowskie*, Warszawa 1923; *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, t. XV. Województwo tarnopolskie*, Warszawa 1923.

SPRAWOZDANIE

Komendanta Wojewódzkiego Policji Państwowej we Lwowie z akcji przeciwsabotażowej na terenie powiatu bóbreckiego, brzeżańskiego, podhajeckiego, rohatyńskiego i tarnopolskiego, przeprowadzonej w dniach 21–29 września 1930 roku przez oddziały policji

Siły użyte do akcji

Na terenie 5-ciu wymienionych powiatów pracowało 17 kompanii policyjnych, każda około 60 ludzi plus oficerowie. Na siły te składały się:

9 kompanii ze Szkoły Policyjnej w Mostach Wielkich

3 kompanie z Komendy Wojewódzkiej P[olicji] P[aństwowej] Lwów¹⁶

2 i ½ kompanii z Komendy Wojewódzkiej P[olicji] P[aństwowej] Stanisławów¹⁷

2 i ½ kompanii z Komendy Wojewódzkiej P[olicji] P[aństwowej] Tarnopol¹⁸

W powiecie bóbreckim pracowało 5 i ½ kompanii ze Szkoły Polic[yjnej] w Mostach Wielkich i ½ komp[ani] ze Lwowa. W powiecie brzeżańskim pracowało 3 komp[anie] – 2 i ½ ze Stanisławowa, ½ ze Lwowa. W powiecie rohatyńskim pracowało 4 komp[anie] ze Szkoły Polic[yjnej] w Mostach Wielkich. W powiecie podhajeckim 2 kompanie ze Lwowa i na terenie pow[ia]tu tarnopolskiego 2 i ½ komp[anii] z Wojew[ódzkiej] Komendy

¹⁶ Z funkcjonariuszy KW PP we Lwowie sformowano 10., 11, połowę 12. i połowę 17 kompanii PP.

¹⁷ Z funkcjonariuszy KW PP w Stanisławowie sformowano połowę 12. oraz 13. i 14. kompanię PP.

¹⁸ Z funkcjonariuszy KW PP w Tarnopolu sformowano 15., 16. i połowę 17. kompanii PP.

P[olicji] P[raństwowej] w Tarnopolu. Razem ludzi 1 041 łącznie z oficerami.

Uwaga: Tu zaznaczam, że na dwa dni przed rozpoczęciem akcji¹⁹, zrezygnowałem z kierownictwa nad oddziałami mającymi operować w powiecie tarnopolskim, a to ze względu na zbyt dużą przestrzeń terenu operacyjnego z jednej strony jak również dlatego, że dysponowałem zbyt małą ilością oficerów, nieraz niedostatecznymi środkami technicznymi (lokomocja, telefony polowe), co w rezultacie nie pozwoliło mi na należyte kierownictwo. Wobec tego kompanie 15, 16 i 1/2 komp[ani] 17-tej pozostały pod kierownictwem władz tarnopolskich²⁰, z którymi miałem ścisły kontakt w czasie przeprowadzania akcji. Rezygnacja w tym względzie z mej strony nastąpiła po uprzednim porozumieniu się z Naczelnikiem Wydz[iału] Bezp[ieczeństwa] w województwie tarnopolskim panem Żybskim²¹.

Organizacja oddziałów

Kierownictwo akcji objąłem osobiście²², mając do pomocy 4-ch oficerów, z których pierwszy podinsp. Łoziński²³ przez cały czas prowadzonej akcji pozostawał we Lwowie w sztabie Grupy Operacyjnej, gdzie się koncentrowały wszelkie wiadomości, meldunki poszczególnych oddziałów policyjnych i powiatów,

¹⁹ Powierzenie dowództwa nad oddziałami policyjnymi, działającymi na terenie woj. tarnopolskiego miało miejsce 18 X 1930 r.

²⁰ Kierownictwo nad akcją objął Komendant Wojewódzki PP w Tarnopolu – insp. Henryk Hass (swoją funkcję w KW PP Tarnopol pełnił w latach 1928–1931, po czym został przeniesiony do rezerwy).

²¹ Wacław Żybski (1893 – po 1946) – kpt. piech. rez. WP, Naczelnik Wydziału Bezpieczeństwa urzędów wojewódzkich w Tarnopolu (1929–1934) oraz Warszawie (1934–1935), Naczelnik Wydziału Bezpieczeństwa Departamentu Politycznego MSWewn. (1935–1937), Dyrektor Departamentu Politycznego MSWewn. (1937–1939)

²² Czesław Grabowski (1889–1940) – insp. PP, Komendant Wojewódzki PP we Lwowie (1927–1931), Kielcach (1931–1936) oraz Krakowie (1936–1939), zamordowany przez NKWD w 1940 r.

²³ Władysław Łoziński – insp. PP, w 1930 r. Zastępca Komendanta Wojewódzkiego PP we Lwowie, Komendant Wojewódzki PP w Białymstoku (1931–1934) w Łodzi (1934–1939) oraz w Warszawie (1934–1939).

utrzymywał łączność między oddziałami i sztabem i dawał potrzebne zarządzenia w myśl otrzymywanych ode mnie rozkazów, działając przez cały czas akcji w ścisłym ze mną porozumieniu. Na terenie powiatu bóbreckiego i rohatyńskiego kontrolę nad oddziałami pełnił podinspektor Gottas²⁴, na terenie zaś wszystkich 4-ch powiatów pracowali wraz ze mną nadkomisarz Fuchs²⁵ i podkomisarz Gizejowski²⁶.

Oddziały kwaterowane i żywione były według zaleceń danych przez pana wojewodę, tj. kwaterowane były bezpłatnie w gminach, w których rewizje były dokonywane, w tych samych gminach prowiantowano oddziały. [Za] żywność płacono według cennika, ustalonego przez starostę (produktów żądano od wójta gminy i jemu płacono).

Sposoby operacyjne (działalność)

Oddziały operowały zasadniczo w składzie jednej kompanii w każdej gminie (wsi). Były natomiast miejscowości, w których koncentrowano i po 3 kompanie, a to w celu jak najszybszego i dokładnego, a zarazem efektywnego opracowania danej miejscowości.

Kompanie P[olicji] P[aństwowej] operowały wyłącznie w tych miejscowościach, które zostały wskazane przez miejscowych starostów i komendantów powiatowych [Policji Państwowej]. Polegano tutaj tylko na tych wiadomościach informacjach, jakimi dysponowały lokalne władze administracyjne i policyjne, nie zawsze zresztą należycie zorientowane w układzie stosunków politycznych i stanie bezpieczeństwa. Stosunkowo najlepiej informowały i dawały dużo cenniejszych wiadomości Starostwo i Komenda Powiatowa w Brzeżanach (komisarz Kwaśnicki).

²⁴ Julian Gottas – podinsp. PP, pierwszy (do 1 X 1929 r.) Komendant Szkoły Policyjnej w Mostach Wielkich.

²⁵ Karol Fuchs (1887–1940) – podinsp. PP, zamordowany przez NKWD wiosną 1940 r.

²⁶ Józef Gizejowski – podkom. PP.

Założenie akcji było następujące: miejscowe władze administracyjne i policyjne, a więc Starosta, Komendant Powiatowy przedkładały plan sytuacyjny, a kompanie do tej akcji im przydzielone, służyły wyłącznie, jako organ wykonawczy. Technika i rodzaj pracy oraz kontrola należała do mnie. Taki sposób i system współpracy został ustalony i uzgodniony na posiedzeniu, które zostało zwołane z polecenia Pana Wojewody²⁷ w Rohatynie w dniu 18 bm.²⁸ i w którym wzięli udział Starostowie i Komendanci Powiatowi operowanych powiatów.

Przed przystąpieniem do wykonania założenia i wyładowaniem na stacjach kolejowych oddziałów policyjnych, Starostowie i Komendanci Powiatowi o czasie przybycia kompanii policyjnych, przydzielali do tych oddziałów szeregowych z miejscowych policji, którzy pełnili funkcję przewodników i informatorów. Zostali oni zaopatrzeni w wykazy miejscowości, w których miały być dokonywane rewizje, ponadto mieli spisy osób bardziej podejrzanych i znanych ze swej dotychczasowej działalności antypolskiej oraz wskazówki odnośnie istniejących instytucji ruskich, działających na szkodę Państwa.

Techniczne wykonanie rewizji przedstawiało się następująco: oddział po przybyciu do wskazanej miejscowości otaczał wieś (gminę) posterunkami, wzywał wójta i radę gminną, wyjaśniał im cel przybycia, żądał wydania broni, materiałów wybuchowych i łatwopalnych oraz osób podejrzanych, to jest takich, które mogłyby przechowywać te przedmioty względnie wskazania tych osób. Ze wsi nikogo nie wypuszczano. Wszyscy mieszkańcy musieli być w swych zagrodach po czym przystępowano do rewizji, które były bardzo dokładne. Przeszukiwano domy mieszkalne, obory, stajnie, stodoły, piwnice, nawet stogi i sterty, przy czym przerzucano nagromadzone (zmagazynowane) zbior-

²⁷ Bronisław Nakonecznikow-Klukowski (1888–1962) – płk rez. WP, wojewoda stanisławowski (1928–1930), lwowski (1930–1931), warszawski (1934–1938), w latach 1933–1934 minister rolnictwa i reform rolnych, w 1931 r. oraz w latach 1938–1939 wiceminister spraw wewnętrznych.

²⁸ Odprawa starostów powiatowych oraz komendantów powiatowych PP z pięciu powiatów miała miejsce w siedzibie Starostwa Powiatowego w Rohatynie 18 IX 1930 r.

ry, tj. wyrzucano je z poddasza na podwórze itp. Przy rewizjach w instytucjach i u osób bardziej podejrzanych, przystępowano nawet do zrywania podłóg i poszycia dachów. W wypadkach, gdy właściciele przeszukiwanych budynków nie chcieli wydać kluczy lub ukrywali się żeby utrudnić wykonanie rewizji trzeba było niestety wyłamać drzwi i zamki. W niektórych wypadkach musiano częściowo rozbierać piece, gdyż i w nich znajdowano poszukiwane przedmioty.

Wyniki w pow[iecie] bóbreckim

Akcja pacyfikacyjna rozpoczęła się dnia 21 września 1930 r. o godz. [nieczytelne] i trwała do dnia 28 września 1930 r. Na terenie powiatu działały 5 i ½ kompanii P[olicji] P[aństwowej], a to: 1, 2, 3, 6, 7 i ½ 17-tej.

A. Efekt moralny²⁹

Akcja pacyfikacyjna objęła następujące gminy powiatu, gdzie przeprowadzono rewizję domów i zabudowań gospodarczych u osób politycznie podejrzanych i pozostających w kontaktach terrorystami, sabotaż[y]stami] oraz u osób podejrzanych o nieprawne posiadanie materiałów wybuchowych, broni palnej, zakazanych pism i literatury.

Przeprowadzono rewizję w gminie, a to: Berteszów 14 domów, Bryńce Cerkiewne 63, Borynicze 22, Drohowycze 21, Kołohury 8, Chlebowce Wielkie³⁰ 16, Wołoszczyzna 6, Olechowice 9, Stańkowce 6, Turzanowce 4, Łany 8, Sarniki 8, Wołczatycze 10, Ottyniowice 6, Zagródczko 8, Dobrowlany 6, Ostrów 25, Kniesioło 15, Strzeliska Nowe 12, Dziewiątniki 20, Sokołówka 12, Mołodyńcze 27, Nowosielce 18, Podmanastrze 24, Budków 1, Stare Sioło 6, Wodniki 25, Dźwinogród 24, Strzeliska Stare 10, Bakowce 10, Pietniczany 39, Horodysławice 16, Brzozdowce 26, Demidów 20, Łanki Małe 1, Stoki 6, Strzałki 4, Horodyszczce Królewskie 17, Laszki Górne 17, Laszki Dolne 19, Repechów 11,

²⁹ Powinno być: materialny.

³⁰ Powinno być: Chlebowice Wielkie.

Duliby 37, Podhorydyszcze 25, Romanów 33, Podsosnów 14, Podjarków 33, Hranki Kute 13, Chodorów 35, Bóbrka 45, Kocurów 46, Mikołajów 10, Lubieszka 9, Olechowiec ponownie 10³¹, Łopuszna 8.

Ogółem przeprowadzono rewizje w 54 gminach, względnie 956 domów. Zatrzymano 46 osób, z których 34 osoby po przesłuchaniu bądź zupełnie zwolniono, bądź też sporządzono na nich doniesienia do właściwych władz za różne przestępstwa, zaś 12 osób przyaresztowano i oddano do dyspozycji władz sądowych, a to za zdradę stanu i należenie do Ukr[aińskiej] Org[anizacji] Woj[skowej].

Rewizja domów i zagród domowych dała następujący wynik: 22 karab[iny], 23 bagnety, 131 naboí karab[inowych], 2 naboje arm[atnie], 4 lufy karabinowe, 13 zamków karab[inowych], 171 łusek karab[inowych], 65 łusek armatn[ich], 28 rewolwerów, 31 naboí rewol[werowych], 19 łusek rewol[werowych], 2 strzelby, 1 florbet, 3 lufy do strzelb, 3 sztylety, 5 nożyc do cięcia drutu, 12 bokserów, 6 i ½ m[etra] lontu, 2 kg 12 dkg prochu strzelczniego, 23 dkg siarki, dwie flaszki stężonego kwasu siarkowego, używanego przez sabotażystów do palenia stert oraz liczny sprzęt wojskowy jak sorty mundurowe, łopatki wojskowe, plecaki, ładownice, hełmy, drut telefoniczny oraz 15 map typu wojskowego.

Spośród pism znaleziono 5 egzemplarzy „Surmy”³² Ukr[aińskiej] Wojsk[owej] Org[anizacji], 9 odez w antypaństwowych, 47 książek zakazanych i 5 fotografii podejrzanych.

B. Efekt moralny

Wśród ludności ruskiej względnie elementu, który solidaryzuje się z akcją sabotażową zauważyć się dało popłoch, przyciębnienie i czasowe upokorzenie, zaś wśród ludności polskiej i pewnego odłamu ludności ruskiej przyjęto akcję policyjną z uznaniem dla władz.

³¹ Łącznie w Olechowcu przeszukano 19 domów.

³² „Surma” (ukr. „Сурма”) – organ prasowy OUN, wydawany w latach 1927–1928 w Berlinie, a w latach 1928–1934 w Kownie w nakładzie ok. 10 000 egzemplarzy i przemycany na terytorium Polski, miesięcznik.

W powiecie, po akcji dał się zauważyć wśród ludności ruskiej większy posłuch w wykonaniu zarządzeń władz i należyte wykonywanie przepisów ustawowych.

Sterroryzowana ludność polska oczekuje dalszych zarządzeń od wyższych czynników, celem zupełnego uśmierzenia elementu wrogiego Państwu i mieniu spokojnych obywateli polskich.

W powiecie brzeżańskim

Akcja pacyfikacyjna rozpoczęła się dnia 21 września br. rano i trwała do dnia 26 września br. włącznie. Na terenie powiatu działały 3 kompanie, a to 12, 13 i 14.

A. Efekt materialny

Akcję przeprowadzono w następujących gminach: w Krzymym przeszukano 150 domów, w Słobodzie Żłotej 170 domów, w Kozówce³³ 60, w Olesinie 70, w Wybudowie 130, w Ceniowie 100, w Koniuchach 10, w Brzeżanach 54, w Leśnikach 55, w Wierzbowie 80, w Hinowicach³⁴ 30, w Żukowie 1, w Łąpszynie³⁵ 5.

Na podstawie wyniku rewizji przyaresztowano w Kozówce³⁶ sekretarza gminnego za niedoreczanie i niszczenie od kilku miesięcy korespondencji, nadsyłanej do miejscowego Oddziału Związku Strzeleckiego, 1 osobę za posiadanie większej ilości prochu strzelniczego, 1 osobę za należenie do tajnej organizacji „Płasta” i osoby te oddano władzom sądowym.

Oprócz tego przytrzymano tymczasowo 36 osób za posiadanie nielegalnej literatury, które po przesłuchaniu wypuszczono.

W czasie rewizji znaleziono i skonfiskowano 4 karabiny, 3 strzelby, kilka granatów ręcznych (w „Proświcie” w Kozowej i Leśnikach), jedną puszkę bliżej nieokreślonego materiału wybuchowego

³³ Powinno być: Kozowej (od m. Kozowa).

³⁴ Powinno być: Hinowicach (od m. Hinowce).

³⁵ Powinno być: Łąpszynie (od m. Łąpszyn).

³⁶ Powinno być: Kozowej (od m. Kozowa).

(w „Proświcie” w Kozowej), 1 przyrząd artyleryjski w dobrym stanie służący do badania skutków ognia artyleryjskiego (u ks[iędza] Kuszniera w Wierzbowie), pokaźną ilość prochu artyleryjskiego, 1 rewolwer Parabellum w piecu „Nadiji” w Brzeżanach, bawełnę strzelniczą w kooperatywie w Brzeżanach i Leśnikach, 1 łańcuch z sygnału kolejowego, liczny, lecz nieobliczony jeszcze sprzęt wojskowy, jak łopatki, bagnety, pasy do karabinów itp.

Z nielegalnej literatury znaleziono i skonfiskowano większą ilość „Surmy”, a to w „Nadiji” w Brzeżanach w kominie paczkę zawierającą identyczne egzemplarze, przeznaczone do kolportażu, podobną paczkę znaleziono w czytelni „Proświty” w Kozowej, Leśnikach, w ukr[aińskiej] bursie gimn[azjum] w Brzeżanach, a u poszczególnych osób znaleziono pojedyncze egzemplarze.

Dalej znaleziono i stwierdzono kolportaż „Rozbudowy Nacji”³⁷ oraz broszury komunistycznego b[yłego] posła dra Zachidnego³⁸ o znamionach zdrady stanu. Oprócz powyższego zakwestionowano bardzo wielką ilość różnych pism, które są przedmiotem badań. Przeglądanie tych pism prowadzi się systematycznie tak, że dopiero zbadano pisma zakwestionowane u adwokata dra Bemki³⁹, a wynikiem tego było aresztowanie wymienionego, którego przekazano władzom sądowym za należenie do tajnej organizacji „Płasta” i U[kraińskiej] O[rganizacji] W[ojskowej].

B. Efekt moralny

Ludność ruska po tej akcji podzieliła się na dwa różne obozy i tak: inteligencja akcją zaskoczona straciła orientację, jednak nie widać u niej otrzeźwienia, daje się natomiast zauważyć skłania-

³⁷ „Rozbudowa Nacji” (ukr. „Розбудова нації”) – ukraińskie czasopismo OUN ukazujące się w Pradze, utworzone w styczniu 1928 r., zlikwidowane w 1934 r.

³⁸ Nazwisko zapisane najprawdopodobniej błędnie, bowiem w wykazach posłów ukraińskich parlamentu polskiego dobry II RP nikt o takim nazwisku nie figuruje.

³⁹ Włodzimierz Bemko (1889-?) – doktor praw, adwokat, zamieszkały w Brzeżanach.

nie się jej ku prądom lewicowym. Ludność ruska wiejska porzuca dotychczasową politykę separatystyczną i składa na ręce władz oświadczenia i deklaracje lojalności i wierności dla Państwa i Rządu Polskiego i zaczyna nienawidzić swą inteligencję.

Spółceństwo polskie akcję pacyfikacyjną przyjęło z radością i odetchnęło swobodniej. Akcja ta ma ten główny skutek, że przyciąga na stronę Rządu Polaków z obozu endeckiego oraz ludzi niezdecydowanych, co wywrze dominujący skutek na wynik wyborów. Ze strony społeczeństwa polskiego dezyderaty w kierunku prowadzenia pacyfikacji aż do skutku.

W powiecie podhajeckim

Akcja pacyfikacyjna rozpoczęła się dnia 21 września br. o godz. 23.15 i trwała do dnia 26 września br.⁴⁰. Na terenie powiatu działały kompanie 10 i 11 po 60 ludzi w każdej.

A. Efekt materialny

Akcję przeprowadzono w następujących gminach: w Uwsiu, gdzie przeszukano 48 domów wraz z zabudowaniami gospodarczymi, w Rosochowańcu przeszukano 32 domy, w Bohatkowicach⁴¹ 64, w Siemikowicach 6, Sosnowie 28, Zawałowie 5, Nosowie 66, Zastawczu ad Zawałów 4, Wierzbowie 150, Hołhoczach 310, w Szwejkowie 13, Zastawcach ad Hołhocze 9, Mondzelówce⁴² 60, Wiśniewczyku 15, Zarwanicy 22, Podhajcach 32, Starym Mieście 12, Siółku ad Podhajce 15, Uhrynowie 7 domów.

Aresztowano w czasie przeprowadzania akcji 9 osób podejrzanych o dokonanie podpaleń stert oraz o utrzymywanie kontaktu z sabotażystami.

Skonfiskowano: karabinów 4, rewolwerów 5, bagnatów 17,

⁴⁰ Po przybyciu na miejsce oddziały zostały skoszarowane i nie prowadziły żadnych działań. Właściwe czynności związane z akcją represyjną 10. kompania PP prowadziła w dniach 25–25 IX 1930 r., natomiast 11. kompania PP 26 IX 1930 r.

⁴¹ Powinno być: Bohatkowcach (od m. Bohatkowce).

⁴² Powinno być: Mądzłówce (od m. Mądzłówka).

naboi karab[inowych] 31, nożyc do przecinania drutu 15, proch strzelniczy 75 dkg, 6 lontów sporządzonych już gotowych do podpalania stert, 2 m[etry] lontu, służącego do rozsadzania twardych przedmiotów, 2 egzemplarze „Surmy”, 13 egzemp[ar]zy] zakazanego pisma pt. „Syn Ukrainy”, 1 krzyż ukraińskiej hałyckiej armii i 1 miniaturkę, 4 pociski armatnie niewystrzelone (na drodze) pozostałe z czasów wojny światowej, 1565 kg łusek artyleryjskich różnego rodzaju, 2 worki łusek karabinowych oraz około 6 furmanek sprzętu pochodzenia wojskowego, jak: łopaty saperskie, łopatkę piechoty, drut telefoniczny, tarcze do karabinów maszynowych itp. Ponadto zakwestionowano różną korespondencję podejrzaną treści, którą obecnie segreguje się, celem wykorzystania.

B. Efekt moralny

Ludność ruska, którą akcja nie dotknęła przypisuje winę młodzieży, która w ostatnich czasach zaczęła bardzo silnie politykować i organizować się w stowarzyszeniach jak „Płast”, „Sokił” i „Łuh”, które to stowarzyszenia nie są niczym innym, jak ekspozyturą U[kraińskiej O]rganizacji W[ojkowej]. Ludność ruska zaś, która zbyt wiele ucierpiała w czasie akcji, obecnie jest przeżona, a w niektórych gminach 2-go dnia nie było prócz kobiet i dzieci żadnego mężczyzny. Nastrój wśród ludności ruskiej przygnębiony, a obecnie dają się słyszeć narzekania b[ylego] posła Jaworowskiego Ołeksę⁴³ i jego pomocników, że ci przez swoją działalność sprowadzili, jak ludność wyraża się „nieszczęście na nią” i w przyszłości nie dopuszczą, by ktoś z inteligencji pojawił się w gminach, a ponieważ ludność ruska jest tak oburzona na prowodyrów, że tych, którzy obecnie wracają do wsi bije, jak to miało miejsce w Hołohoczach, że niejakiego Szczura silnie pobito.

Niektóre gminy jak Szczepanów samorzutnie wezwały stow[ar]zyszenie] „Łuh” do rozwiązania się, co też nastąpiło, a sikawkę

⁴³ Ołeksę Jaworowski (1896–1987) – ukraiński działacz polityczny, adwokat, członek Ukraińskiego Zjednoczenia Narodowo-Demokratycznego (UNDO), poseł na Sejm RP III kadencji w II Rzeczypospolitej, zamieszkały w Podhajcach.

oddano do dyspozycji gminy dla ochotniczej straży pożarnej. Szyld na kooperatywie „Bortba” zmieniona na „Zhoda”. W gminie Nowosiólkach [sic!], w której nie było ekspedycji karnej ks. Osadca i nauczyciel Łotocki prosili w Starostwie o wyjednanie, by nie posyłano do tej gminy ekspedycji karnej, a Rusini będą dążyć do zgodnego współżycia z ludnością polską. Ten sam objaw daje się zauważyć i w innych gminach tutejszego powiatu, a ludność ruska samorzutnie strzeże mienie obywateli polskich. W gminie Złotniki, gdzie również nie było ekspedycji karnej rozwiążali stow[arzyszenie] „Łuh”, a nawet chciano rozwiązać i czytelnię „Proświty” i kooperatywę. Znamienny jest fakt, że na wieść o pojawieniu się jakiegoś osobnika w lesie Burkanowskim około 200 chłopów natychmiast urządziło z miejscowym posterunkiem obławę, z czego można wnioskować, że faktycznie zależy ludności ruskiej na złapaniu i wykryciu podpalaczy sabotażystów.

Ksiądz Kociubiński w Zawałowie z ambony cerki w dniu 28.9 br. nawoływał ludność ruską do zgody z Polakami, piętnując w ostrych słowach szkodliwą robotę ukraińskich sabotażystów.

Naczelnik gminy Murzyłów – Soler Hnat – dnia 25.9 br. na Posterunku P[olicji] P[aństwowej] w Podhajcach prosił, by przyjąć od niego w imieniu całej ludności gminy oświadczenie, że wszyscy Rusini tej gminy nie chcą znać inteligencji ruskiej i chcą być lojalnymi obywatelami polskimi. Tak samo w Rudnikach, rodziny członków nielegalnego stow[arzyszenia] „Płast” przynieśli do naczelnika gminy mundury płastuńskie i prosili go, jako lojalnego obywatela, by udał się do Starostwa w ich imieniu i oświadczył, że gmina Rudniki zrywa wszelkie kontakty z prowodyrami ukraińskimi. Dnia 29.9 br. mieszkańcy gminy Siółko – usypany kurhan ukraiński usunęli, a delegacja zgłosiła na Posterunku P[olicji] P[aństwowej] – oświadczając, że mieszkańcom gminy Siółka nie potrzeba kurhanów ukraińskich. Niejaka Romankowa z Wierzbowa, żona nauczyciela, u którego również przeprowadzono rewizję mówiła w sklepie rzeźnika w Podhajcach, niejakiego Herbrycha, że to co dzieje się obecnie jest poniekąd winą Rządu, który Ukraińcom zezwala na zakładanie różnych stowarzyszeń, tolerował dotychczas ich antypań-

stwową działalność, co widząc Rusini, iż czyny ich uchodzą im bezkarnie czym raz [sic!] śmieiej działali na niekorzyść Państwa i ludności polskiej.

Ludność polska po akcji czuje się poniekąd podniesiona na duchu, jednakże po ustąpieniu ekspedycji karnej dał się zauważyć u ludności polskiej niepokój, gdyż dochodziły słuchy, iż niektórzy działacze ukr[aińscy], którzy zbiegli i ukrywają się pomszczą się na Polakach. Niepokój ten z chwilą wkroczenia wojsk (szwadron kawalerii) ustąpił i sami Polacy widząc, że akcja pacyfikacyjna trwa w dalszym ciągu odnoszą się do władz życzliwie i mają nadzieję, że Rząd z całą energią zabrał się do uśmierzenia [sic!] rozpolitykowanych hajdamaków ukraińskich.

Ludność polska przygnębiona poprzednią działalnością ruską widzi obecnie silną rękę Rządu, a ponadto uważa, że Rząd bierze ją w opiekę przed hajdamaczczyzną, która w ostatnich czasach zaczęła bardzo silnie występować przeciw wszystkiemu, co polskie.

W powiecie rohatyńskim

Akcję rozpoczęto dnia 22 września 1930 r. o godz. 5, a ukończono dnia 29 września br. o godz. 17-ej. W akcji udział brały kompanie: 4, 5, 8, 9, a w dniu 26 września br. również kompanie 1 i 7, ściągnięte z powiatu Bóbrka w związku ze strzelaniem do Policji z lasów w Wasiuczynie.

A. Efekt materialny

Przeszukano ogółem 31 gmin, a to: Czercze 52 domy, Potok 11, Rohatyn 30, Załuże 16, Lipnica Górna 23, Lipnica Dolna 22, Świstelniki 12, Podmichałowce 43, Zurów⁴⁴ 38, Hrehorów 53, Werbutów 6, Kunszów 3, Słobudka Bołszowiecka 11, Bołszów 32, Rustawiany 12, Puków 26, Cześniki 12, Danilcze 7, Jawce⁴⁵ 3, Wasiuczyn 60, Psary 13, Czachrów 24, Martynów Stary 18, Mar-

⁴⁴ Powinno być: Zuzów.

⁴⁵ Powinno być: Jawcze.

tynów Nowy 20, Podkamień 38, Wyspa 18, Lubsza 17, Fraga 14, Babuchów 16, Łuczyńce 15 i Zagórze Knihynickie 12.

Przetrzymano [sic!] ogółem 58 osób, z tego zwolniono 47, a aresztowano 11 osób, w tym 8 osób podejrzanych o strzelanie z lasu do Policji i zabójstwo pastucha Michała Mołczana, w czasie strzelaniny dwie osoby, jako podejrzane o sabotaż, zaś 1 osobę za agitację komunistyczną.

Przy rewizji znaleziono 38 bagnetów, 3 karabiny Manlichera, 5 dubeltówek, 1 granat ręczny typu wojskowego wraz z zapalnikiem tzw. polski granat ofensywny, 3 rakiety zdatne do podpalania stert, 2 boksery, 8 łusek rewolwerowych, 4 pochwy do bagnetów, 4 szable, 320 łusek karabinowych, 71 naboji karab[inowych], 107 łusek armatnich, 4 pociski artyleryjskie niewypalone, 34 nożyc do drutu, 22 m[etry] lontu, 4 kg 25 dkg prochu strzelniczego, 21 łopatek wojskowych, 30 manierek wojskowych, 3 pasy główne wojskowe, 12 spłonek konusowych, 4 palniki do granatów artyleryjskich, 7 haków od telegr[afu], 30 m[etrów] drutu miedzianego telefonicznego, 80 m[etrów] drutu telefonicznego zwykłego, 15 litr[ów] benzyny, 80 sztuk różnych broszur i druków ukraińskich o treści antypaństwowej, 3 chorągwie ukr[aińskie], dwa egzempl[arze] „Surmy”, 1 list anonimowy do posła Kuzyka Stefana⁴⁶ ze sprawozdaniem o sabotażach w Hrehorowie, 9 naboji rewolwerowych, 3 rewolwery, 3 lufy karabinowe, 10 prętów zasiekowych, 2 kilofy wojskowe, 1 siodło wojskowe, 1 klucz do szyn kolejowych, 3 siekiery saperskie, 9 łopat saperskich, 2 ładownice, 2 prześcieradła wojskowe, 3 szyny kolei wąskotorowej, 1 skrzynia zapalek nie monopolowych i 2 pary uprzęży wojskowych.

B. Efekt moralny

Efekt moralny akcji jest wielki, gdyż ludność ruska i znaczna część agitatorów ukraińskich spotkawszy się ze zdecydowanym zbiorowym wystąpieniem oddziałów policyjnych przy

⁴⁶ Stefan Kuzyk (1888–1947) – adwokat, ukraiński działacz społeczny i polityczny, członek Komitetu Centralnego Ukraińskiego Zjednoczenia Narodowo-Demokratycznego (UNDO), poseł na Sejm II i III kadencji w II Rzeczypospolitej, zamieszkały w Rohatynie.

tlumieniu ruchu antypaństwowego odczuła zupełną przewagę władzy, widząc się zupełnie bezsilną [sic!]. We wsiach ruskich stanowiących ośrodki ruchu nacjonalistycznego, a uwzględnionych szczególnie przy akcji pacyfikacyjnej zapanowała konsternacja, a w końcu rozżalenie do agitatorów, którzy uważani są za winnych nieszczęścia sprowadzonego na wieś. W związku z tym nastroje wśród ludności uległy zupełnej zmianie i ruch antypaństwowy, jak i separatystyczny ukr[aiński] zamarł zupełnie.

Nastroje wśród ludności ruskiej uległy również zmianie, przeważna część ludności nieangażującej się w ruch antypaństwowym ukraińskim wyraża zadowolenie ze zdecydowanego działania władz, a dopatrując się winy w czytelnich i kooperatywach ruskich wycofuje się z tych stowarzyszeń względnie organizacji ukraińskich, bojąc się przykrych, a niezawinionych następstw. Przeważna część prowodyrów ruskich zmienia dla pozorów swoje usposobienie, okazuje wyszukaną grzeczność i stara się uniewinnić przed władzami, a zaszły nawet wypadki, gdzie zamierzano nawet zorganizować specjalne przyjęcie dla operujących oddziałów, celem zamanifestowania rzekomej lojalności.

Od czasu rozpoczęcia akcji nie było ani jednego wypadku sabotażu na terenie powiatu, a z zachowania się miarodajnych osób ze społeczeństwa ruskiego wynika, że ruch sabotażowy został stłumiony. Przez równoczesne wykorzystanie wyników długotrwałego wywiadu powstała pomiędzy agitatorami ukraińskimi najzupełniejsza konsternacja, gdyż wszyscy najniebezpieczniejsi działacze ukraińscy zostali aresztowani. Tego rodzaju wzmocniona obsada powiatu i akcja planowa silnych oddziałów policyjnych w ośrodku ruchu ukraińskiego złamała od razu i stłumiła cały ruch antypaństwowy, a w powiecie nastąpił spokój.

Co zaś do ludności polskiej, to panuje ogólne zadowolenie z akcji i otucha, gdyż zbiorowe wystąpienie Policji przekonało ludność polską, że władze państwowe posiadają dostateczne środki dla opanowania sytuacji i zabezpieczenia spokoju w kraju.

Godne uwagi spostrzeżenia

1. W Pow[iatowym] Sojuszu Kooperatyw w Rohatynie u b[yl-ego] posła Kuzyka znaleziono projekt autonomii dla Małopolski Wschodniej, zaadresowany do Ligi Narodów w języku francuskim.

2. W Brzeżanach, w chwili wkroczenia Policji do domu dwupiętrowego, w którym się mieści szereg instytucji ruskich stwierdzono istnienie instalacji alarmowej dzwonekowej (wszystkie dzwonki dzwoniły, w chwili wejścia Policji). Urzędniczka miejscowa w tym domu spaliła plik korespondencji, do czego zresztą się przyznała mówiąc, że to były papiery o treści obojętnej i niepotrzebnej. Została ona przyaresztowana.

3. Kompania 5-ta, która dnia 25.9.1930 r. w gminie Wasiuczyn i Podmichałowce pow[iat] Rohatyn w czasie przystępowania do akcji rewizyjnej była ostrzeliwana dostała pomoc trzech innych kompanii. Las, do którego zbiegła banda uzbrojona został otoczony i pod kierunkiem podinspektora Gottasa i miejscowego Komendanta Powiatowego komisarza Glajca⁴⁷ przystąpiono do likwidacji bandy. Akcja ta zakończyła się aresztowaniem w lesie 8-miu osobników, których przytrzymano, jednakże bez broni i jakichkolwiek dowodów.

4. W jednej z gmin w Hołhoczach pow[iat] podhajecki już był wypadek, że ludność tej gminy, mając zasygnalizowane przybycie kompanii policyjnej uciekła w popłochu w pole i do lasu, zabierając ze sobą inwentarz.

Ogólny efekt moralny

Powyżej przedstawiono wyniki materialne i moralne akcji, osiągnięte w poszczególnych powiatach. Zestawiwszy razem nastroje ludności polskiej i ruskiej w powiatach objętych akcją da się wyrazić pogląd, że ludność polska wyraża najwyższe uznanie i wdzięczność dla Rządu za silne i zdecydowane

⁴⁷ Adam Glajc – wachm. rez. WP, podkom. PP, Komendant Powiatowy PP w Rohatynie od co najmniej 1926 r.

wystąpienie. Dotychczas była ona zmajoryzowana przez większość ruską i sterroryzowana, obecnie nabiera zapału i chęci do współdziałania z władzami rządowymi, popierania i przystępowania do istniejących organizacji jak P[rzysposobienia] W[oj-skowego], Strzelca i straży pożarnej. Akcja ta, pomijając inne zasadnicze skutki, ma to doniosłe znacznie, że przyciągnęła na stronę Rządu Polaków z obozu endeckiego, co wywrze dominujący wpływ na wynik wyborów.

Ludność ruska i znaczna część agitatorów ukraińskich spotkawszy się ze zdecydowanym zbiorowym wystąpieniem odczuła silną rękę Rządu – widząc się zupełnie bezsilną – podzieliła się na dwa różne obozy i tak: inteligencja akcją zaskoczona straciła orientację, jednak nie widać u niej otrzeźwienia, a ludność ruska wiejska, porzuciła dotychczasową politykę separatystyczną i składa na ręce władz oświadczenia i deklaracji lojalności i wierności dla Państwa Polskiego.

WNIOSKI

1. W wypadku powtórzenia się akcji oddziałów policyjnych – stosunek do rewidowanych wsi i gmin winien być jeszcze bardziej stanowczy i bezwzględny, gdyż jedynie taki system przynosi dodatnie i jak najlepsze rezultaty.

2. Akcję należy prowadzić większymi oddziałami i na mniejszym terenie, obecne siły zbyt szczupłe były na cztery powiaty, biorąc pod uwagę ilość ludności w powiatach, obszary i oddalenia przeszukiwanych miejscowości.

3. Informacje otrzymane od Starostów i Komendantów Powiatowych [Policji Państwowej] były niedostateczne i nienależycie opracowane.

4. Stanowisko miejscowych władz administracyjnych i komendantów powiatowych często niezdecydowane, chwiejne i bojaźliwe. W wielu wypadkach odniosłem wrażenie, że akcja obecna wzbudziła jakby pewne niezadowolenie, wyczuwało się pewnego rodzaju rezerwę. W tylko jednym powiecie brzeżańskim zarówno Starosta jak i Komendant Powiatowy [Policji Państwowej] zajęli stanowisko wyraźnie zdecydowane i od chwili

rozpoczęcia akcji starali się osiągać jak najlepsze wyniki, co im się w rezultacie w zupełności udało.

5. Brak odpowiednich środków lokomocji na przewożenie oddziałów z miejsca na miejsce utrudniał poważnie samą akcję, rekwirowanie zaś podwód u ludności zajmuje dużo czasu i przysparza wiele kłopotów. Nadto nie jest to stosowny środek lokomocji, którym by można było dysponować w oznaczonym ściśle czasie.

6. Dotkliwie dał się we znaki brak środków łączności (telefonów) zwłaszcza w pow[iatach] brzeżańskim i podhajeckim. Raporty i sprawozdania operujących oddziałów z trudnością i opóźnieniem były nadsyłane posłańcami do centrali odbiorczych tj. Powiatowych Komend P[olicji] P[aństwowej]. Brak ten powodował również niemożliwość wydawania szybkich i doraźnych dyspozycji oddziałom operującym ze strony dowództwa.

7. Między oddziałami operującymi, a Pow[iatowymi] Komentantami nie było stałego kontaktu względnie stałej łączności, wskutek czego niejednokrotnie nie można było w danej chwili stwierdzić, gdzie znajduje się ta lub inna kompania.

8. Oddziały zebrane z różnych powiatów i posterunków P[olicji] P[aństwowej] występując w szyku zwartym razem – nie wykazują należytej dyscypliny i jako nieprzyzwyczajone do tego rodzaju akcji szybko podlegają zmęczeniu i zniechęceni, zwłaszcza gdy są chwilowe trudności w zaopatrzeniu i wyżywieniu oddziałów.

9. Akcja tego rodzaju wymaga bezwzględnie dłuższego czasu na zmobilizowanie oddziałów, ich przygotowanie i pouczanie o sposobie operacji i należywym wykonywaniu poruczonego zadania.

10. Skoncentrowanie zadania i kierownictwa w jednym ręku ma stanowczo dodatni wpływ, daje możliwość szybszej decyzji, łatwość kontroli, przerzucania sił w razie potrzeby na bardziej zagrożone punkty i nie liczenia się z kompetencjami terytorialnymi danego powiatu czy województwa, co w innym wypadku mogłoby paraliżować akcję.

Lwów, dnia 9 października 1930 r.

Komendant Wojewódzki P.P.

/ - / Grabowski
inspektor

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych w Warszawie

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych

Ministerstwo Spraw Zagranicznych

Державний Архів Івано-Франківської Облaсті (Państwowe Archiwum Obwodowe w Iwano-Frankiwsku)

Komenda Wojewódzka Policji Państwowej w Stanisławowie

Державний Архів Львівської Облaсті (Państwowe Archiwum Obwodowe we Lwowie)

Komenda Wojewódzka Policji Państwowej we Lwowie

Źródła drukowane

Dziennik Ustaw 1925, nr 97, poz. 681. *Ustawa z 15 VII 1925 r. o zakwaterowaniu wojska w czasie pokoju.*

Dziennik Ustaw 1928, nr 28, poz. 257. *Rozporządzenie prezydenta RP z 6 III 1928 r. o Policji Państwowej.*

Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, t. XIII. Województwo lwowskie, Warszawa 1924.

Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, t. XIV. Województwo stanisławowskie, Warszawa 1923.

Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, t. XV. Województwo tarnopolskie, Warszawa 1923.

Opracowania

Ajnenkiel A., *Historia Sejmu Polskiego*, t. II, cz. II: *II Rzeczpospolita*, Warszawa 1989.

Litwiński R., *Korpus Policji w II Rzeczypospolitej. Służba i życie prywatne*, Lublin 2010.

Ostanek A.A., *Паціфікація 1930 року – дія чи протидія польської влади в контексті безпеки держави і регіону, „Історичні та культурологічні студії” 2014–2015, Вип. 6-7.*

Adam A. Ostanek

Participation of State Police Formations in the 1930 Repressive Action in Eastern Malopolska in the Light of the "Report of the Police Commander of Voivodeship in the State Police of Lviv from the Anti-Sabotage Action in the Districts of Bobrka, Brzezany, Podhajce, Rohaty, and Tarnopol, Conducted on 21-29 Sept. 1930, by The Police Units"

Keywords

State Police, Eastern Malopolska, repressive action, report

Summary

One of the key tasks of the State Police was to take care of the internal security of the country and citizens. In the summer of 1930, in the area of Eastern Malopolska, there was a wave of sabotage activities conducted by Ukrainian nationalists. State property was destroyed, Polish, Jewish, and Ukrainian estates were set on fire (in the case of people with a conciliatory attitude towards the Polish state). The situation forced the Polish authorities to hold an organized action aimed at halting the sabotage. The activities were carried out by local police officers and, as occurred only once in the history of the Second Polish Republic, compact formations of the police. This was the case for 5 counties with the highest number of sabotages. The report by the PP Provincial Commander in Lviv - Insp. Czesław Grabowski, refers to the activities carried out in 21-29 Sept. 1930 by the forces of 17 companies with the total number of 1,041 policemen. It is divided into three parts: preparations, execution of actions, and conclusions.

Адам А. Останек

**Участие специальных подразделений
Государственной полиции в репрессивных
действиях на территории Восточной Малопольше
1930 года в свете Отчёта Воеводского Коменданта
Государственной Полиции во Львове о
противосаботажной акции на территории
бибрецкого, бережанского, подгаецкого,
рогатынского и тернопольского повятов,
проведённой в днях 21-29 сентября 1930 года силами
полицейских подразделений**

Ключевые слова

Государственная полиция, Восточная Малопольша, репрессивная акция, отчёт/рапорт

Краткое содержание

Одним из ключевых заданий Государственной Полиции являлось обеспечение внутренней безопасности страны и граждан. Летом 1930 года на территории Восточной Малопольши имела место волна саботажных действий, проведённых украинскими националистами. Уничтожалось госимущество, поджигались поместья - польские, еврейские, украинские (в случае лиц, ведущих «соглашательскую» политику по отношению к польскому государству). Сложившаяся ситуация принудила польские власти провести организованную акцию, целью которой было задержание волны саботажей. Действия велись силами сотрудников местных отделений полиции, а также - такой случай имел место только один раз за всю историю Второй Речи Посполитой (Польской Республики) - спецподразделений полиции. Акция проводилась в пяти повятах, в которых произошло наибольшее количество саботажей. Предлагаемый отчёт авторства Воеводского Коменданта Госполиции во Львове - инспектора Чеслава Грабовского касается действий проведённых 21-29 сентября 1930 года силами 17 рот общей численностью в 1 041 полицейского. Делится рапорт на три части - подготовительные действия, проведение акции и подведение итогов.

Adam A. Ostanek

Teilnahme der geschlossenen Formationen der Staatspolizei an den Repressionen in Ostkleinpolen im Jahre 1930 im Lichte des *Berichtes des Woiwodschaftskommandanten der Staatspolizei in Lwiv von der Antisabotageaktion auf dem Gebiet der Landkreise Bibrka, Bereschany, Pidhajzi, Rohatyn und Ternopil, durchgeführt zwischen dem 21.-29. September 1930 durch die Polizeieinheiten*

Schlüsselworte

Staatspolizei, Ostkleinpolen, Repressionen, Berichte

Zusammenfassung

Eine der Schlüsselaufgaben der Staatspolizei bestand in der Sorge für die innere Sicherheit des Landes und für die Sicherheit der Bürger. Im Sommer 1930 kam es auf dem Gebiet des Ostkleinpolens zu einer Welle von Sabotageaktionen, durchgeführt durch die ukrainischen Nationalisten. Zerstört wurde das Staatseigentum, polnisches, ukrainisches (bei Personen, die gegenüber dem polnischen Staat versöhnlich eingestellt waren) und jüdisches Eigentum wurde in Brand gesetzt. Die eingetretene Situation zwang die polnische Regierung dazu, eine Aktion durchzuführen, um diesen Sabotageakten Einhalt zu gebieten. Diese Aktivitäten wurden von den Funktionsträgern der lokalen Dienststellen und – was nur einmal in der Geschichte der 2. Polnischen Republik stattfand – durch geschlossene Polizeieinheiten durchgeführt. Sie betrafen 5 Landkreise, in denen es zu der höchsten Zahl der Sabotageakten kam. Der vorgestellte Bericht des Kommandanten der Staatspolizei in Lwiv – Inspektor Czesław Grabowski – betrifft die Handlungen, die zwischen dem 21. und 29. September 1930 mit 17 Kompanien in einer Gesamtstärke von 1 041 Polizisten durchgeführt wurden. Er hat drei Teile: Vorbereitende Aktivitäten, Durchführung der Aktion und Schlussfolgerungen.